

Elk, 14 października 2020 roku

*XVII Sesja RM
Elku*

Przew. Komisji Infrastruktury i R.9

BIURO RADY MIASTA ELKU
WPLYNĘŁO

dnia 14-10-2020 *

L.dz. Zał. *Elk*

podpis

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIASTA ELKU
Włodzimierz Szelażek

Sz. Pan
Włodzimierz Szelażek
Przewodniczący Rady Miasta Elku

Na podstawie § 16, § 34 i § 35 pkt. 1, ust. 4 Statutu Miasta Elku, stanowiącego załącznik do Uchwały Nr XIX/195/16 Rady Miasta Elku z dnia 25 maja 2016 roku w sprawie uchwalenia Statutu Miasta Elku (Dz. Urz. Woj. Warmińsko-Mazurskiego z 2016r., poz. 2515) niżej podpisani radni, na wniosek grupy mieszkańców, wnosimy na październikową sesję Rady Miasta Elk, projekt uchwały w sprawie zmiany nazwy ronda.

Dariusz Jankowski
Krzysztof Wiloche
Dariusz

Rada Miasta Ełku, podejmując Uchwałę Nr X/100/07 z 26 czerwca 2007 r.¹ opierała się na fałszywych przesłankach dotyczących biografii Czesława Nalborskiego. W tamtym czasie wiedza na temat Cz. Nalborskiego pochodziła z prozy Aleksandra Omiljanowicza, wspomnień Władysława Świackiego oraz źródeł im pochodnych (np. artykuł biograficzny autorstwa ks. Kazimierza Kułakowskiego). Nie przeprowadzono badań historycznych *sensu stricte*.

W książce dr. Stefana Michała Marcinkiewicza pt. „*Widmo śmierci (31 X 1943). Partyzancka legenda, polityka i pamięć w powiecie ełckim*” (Toruń 2020) autor zrekonstruował biografię Czesława Nalborskiego, sięgając do nowych źródeł ukazujących w nowym świetle postać Cz. Nalborskiego. Marcinkiewicz wskazuje na szereg sprzeczności i zmyślonych zdarzeń powielanych w dotychczasowych opracowaniach historycznych i prasie. Spośród ustaleń Marcinkiewicza warto zwrócić uwagę na następujące wątki:

- 1) Nalborski nie był przed wojną harcmistrzem, co potwierdzał we wspomnieniach m. in. W. Świacki. Jasno wynika to z listu, jaki Czesław Nalborski napisał do hm. Leona Gajdowskiego w 1983 r., w którym opowiadał o swojej przysiędze harcerskiej w 1928 r. (miał wtedy 18 lat!). Niewątpliwie należał do Związku Strzeleckiego, co wynika z przedwojennej prasy.
- 2) Akcja likwidacji gestapowców pod Ełkiem, w której miał brać udział Cz. Nalborski, pochodzi z jednego źródła - relacji W. Świackiego. Por. Świacki jest też jedynym człowiekiem potwierdzającym zasługi bojowe Cz. Nalborskiego. Relacje o zasługach wojennych przekazywano płk. Władysławowi Liniarskiemu w ramach weryfikacji członków AK na potrzeby przynależności do ZBoWiD. Zbowidowski kontekst powstania, sprzeczne szczegóły opowieści i obecny stan wiedzy na temat 1943 r. wskazują, że zdarzenie to zostało zmyślone na potrzeby członkostwa w ZBoWiD – w tym uznania stopni wojskowych i odznaczeń. Z przynależnością do ZBoWiDu w latach 60. wiązały się liczne korzyści natury materialnej i prestiżowej.
- 3) Czesław Nalborski figuruje w materiałach IPN jako były tajny współpracownik („były t.w.”). Materiały współpracy znajdowały się w teczce WS-18245, która została zniszczona w 1984 r.². Z innych ksiąg wynika, że teczka ta należała do informatora

¹ Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego, poz. 1546, s. 5758-5759, Uchwała Nr X/100/07 Rady Miasta Ełku, z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie nadania nazwy ronda; uzasadnienie uchwały z archiwum Miasta Ełku.

² Kartoteka tematyczna, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Białymstoku [1944] 1983-1990 (b. Wydziału „C” KWMO/WUSW Białystok) - Czesław Nalborski (IPN Bi 10/1).

bezpieki, zarejestrowanego w latach 1957-1960 pod pseudonimem „Wierny”. Z innych relacji wynika, że w tym czasie Czesław Nalborski miał być przydzielony do drużyny harcerskiej im. Zawiszy Czarnego w Ełku. W 1958 r. z powodu poświęcenia sztandaru w trakcie wizyty kard. Stefana Wyszyńskiego (1-2 maja 1958 r.) władze rozwiązały Drużynę Zawiszy Czarnego i zwolniły harcmistrzów Kazimierza Sokołowskiego i (NN) Tokarka. Po tym zdarzeniu Czesław Nalborski starał się bezskutecznie przejąć rozwiązaną drużynę.

- 4) Rada Miasta podejmując decyzję zasięgnęła opinii odnośnie stopnia wojskowego Czesława Nalborskiego, pochodzące z oficjalnych dokumentów, lecz z pominięciem dokumentów znajdujących się w spuściźnie płk. W. Liniarskiego. W kwestionariuszu weryfikacyjnym z 1964 r. Cz. Nalborski określa siebie „plutonowym rezerwy”. „Plutonowym” Nalborskiego określa również W. Świacki w swoim kwestionariuszu. Płk. Liniarski przyznał Nalborskiemu stopień oficera podporucznika czasu wojny na podstawie ustnych deklaracji i dołączonego post factum takiego oświadczenia:

Ełk, 11 IX 1964 r.

W ankiecie Czesława Nalborskiego zapomniano wpisać: Ukończył trzy szkoły podoficerskie pancerną, łączności i sanitarną. W 1936 r. był plutonowym rezerwy, 26 sierpnia 1939 otrzymał kartę mobilizacyjną jako sierżant. Na froncie pod Zambrowem, Dowódca Suwalskiej Brygady Kawalerii General brygady Młot Fijałkowski mianował chorążym i Krzyżem Walecznym. Za przedarcie się przez front niemiecki i przeniesienie meldunku do 32 dyw. samochodów panc. i ponowne doręczenie odpowiedzi³.

Wiele elementów tego pisma powinno wprawić w zdumienie. Jednak szczególnie warto zwrócić uwagę na przeskok do stopnia sierżanta i ze stopnia sierżanta od chorążego (dwa stopnie wojskowe: starszy sierżant, podchorąży) oraz osobę najwyższego dowódcy Grupy Operacyjnej Narew - gen. Czesława Młota Fijałkowskiego. Pismo to zostało dostarczone również po formalnym wydaniu zaświadczenia o członkostwie w AK wystawionego przez płk. W. Liniarskiego 15 sierpnia 1964 r.

³ Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego Armii Krajowej 1939-1944 zebrane przez płk. Władysława Liniarskiego (pseud. Mścisław, Wuj). Inspektorat III Łomżyński. Obwód Grajewo, Ankiety, relacje, wnioski o nadanie odznaczeń, weryfikacje odznaczeń i zaświadczenia o przynależności do AK Obwodu Grajewo (Tom II), BOssRkps 16681/II, s. 238.

- 5) Warto pamiętać, że zasługi Cz. Nalborskiego zostały ujawnione przez Aleksandra Omiljanowicza (1923-2005), byłego funkcjonariusza Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Suwałkach, Nidzicy i Iławie - czołowego literata czasów ministra M. Moczara na Białostocczyźnie i regionalnego realizatora polityki historycznej PRL. W 2003 r. Omiljanowicz został skazany na cztery i pół roku więzienia za torturowanie i prześladowania członków organizacji Wolność i Niezawisłość. Czyny Czesława Nalborskiego opisał Omiljanowicz w artykułach prasowych oraz książkach wydawanych w Polsce i ZSRR. W 1974 r. opowiadanie „Widmo śmierci” Omiljanowicza zyskało adaptację w Teatrze Polskiego Radia. Cz. Nalborskiego grał znany aktor – Janusz Bukowski. Na skutek odgórnych decyzji Nalborski stał się bohaterem Polski Ludowej. Dzięki lojalnemu stosunkowi do PRL i współpracy z władzą mógł nawet wyjechać do Londynu w 1973 r (!).
- 6) Wielu członków AK z Grajewa i okolic negowało zasługi bojowe Czesława Nalborskiego. Jednym z najbardziej znaczących słów jest stwierdzenie kwatermistrza psk AK ppor. Józefa Dąbrowskiego ps. „Skiba”, pochodzące z listu do płk. Władysława Liniarskiego (15.02.1971 r.):

„Ze swej zupełnie obiektywnie mogę dodać że ob. Nalborski jako szeregowy w szeregach A.K. niczem się nie wykazał, podczas okupacji przez cały czas pracował u Niemców jako robotnik przy budowie linii telefonicznej, nie brał udziału w akcji «Burza».”⁴

Na podstawie powyżej przedstawionych przesłanek, jak również innych informacji zawartych w książce dr. Marcinkiewicza wynika, że Cz. Nalborski nie powinien zostać patronem ełckiego ronda. Decyzja ta wynikała z ówczesnego stanu wiedzy o historii Ełku i okolic.

Z niewiadomych powodów w przestrzeni fizycznej i symbolicznej miasta Ełku nie zostali uwzględnieni żołnierze podziemia, którzy żyli po wojnie również na terenie naszego miasta. Należy pamiętać, że największą bitwą partyzancką w czasie akcji „Burza” na Białostocczyźnie miała miejsce na Czerwonym Bagnie (8 września 1944 r.). Jak pisał Jan Orzechowski:

⁴Papiery dotyczące Okręgu Białostockiego Armii Krajowej 1939-1944 zebrane przez płk. Władysława Liniarskiego (pseud. Mścisław, Wuj). Inspektorat III Łomżyński. Obwód Grajewo, Ankiety, relacje, wnioski o nadanie odznaczeń, weryfikacje odznaczeń i zaświadczenia o przynależności do AK Obwodu Grajewo (Tom II), BOsSRkps 16681/II, k. 233.

„8 września 1944 r. została stoczona jedna z największych bitew partyzanckich w Białostockim Okręgu Armii Krajowej. Po stronie polskiej walczył 9. Spieszony Pułk Strzelców Konnych im. Kazimierza Pułaskiego z oddziałami 50. Dywizji Piechoty niemieckiego 6. Korpusu, którego dowódcą był gen. Grossman. Obok żołnierzy 50. dywizji w operacji przeciwpartyzanckiej wzięły udział jednostki SS, pododdziały żandarmerii i sprzymierzone z Niemcami jednostki własowców.

Wielkość obszarów działań i gęstość nasycenia tego obszaru wojskami przeciwnika pozwala stwierdzić, że po stronie niemieckiej wzięło udział około 5-6 batalionów piechoty przeciwko 6 szwadronom 9. psk AK. Stosunek sił obydwu stron wyrażał się w przybliżeniu 1:10 na korzyść Niemców. Posiadali oni ogólną przewagę ogniową w lekkiej broni maszynowej i nieograniczone możliwości amunicyjne. (J. Orzechowski, Aby pamięć nie zginęła. Służba Zwycięstwu Polski. Związek Walki Zbrojnej. Armia Krajowa na terenie powiatu grajewskiego w latach okupacji 1939-1944, Wydanie drugie, Towarzystwo Miłośników Rajgrodu, Rajgród 1997, s. 395)

Około 430 partyzantów, w ramach 9 Pułku Strzelców Konnych AK, w tym około 50 członków NSZ i siedmiu sowieckich skoczków, starło się w nierównej walce z policyjnymi i frontowymi oddziałami niemieckimi. W bitwie brało udział wielu powojennych mieszkańców Ełku, m. in.: Władysław Świacki „Sęp” (podoficer ds. zleceń w sztabie 9 psk AK), Edward Stachurzewski „Poznaniak” (4 szwadron psk AK), Henryk Węglowski „Dany”, „Gaj” (4 szwadron psk AK), Aleksander Gąsiewski „Szary” (4 szwadron psk AK), Mieczysław Pachucki „Brzóska” (3 szwadron psk AK), Seweryn Pieńczykowski ps. „Zagórski” (NSZ). Z Ełkiem i Starymi Juchami po wojnie związany był również żołnierz AK plut. Piotr Berner ps. „Zawisza”, który został zamordowany w 1952 r. stalinowskim śledztwie dotyczącym organizacji DZWON (kierowanej przez W. Świackiego). W Ełku do dziś mieszkają rodziny poległych członków AK, m. in. Tadeusz Świackiego „Konara” czy rodzina poległego w bitwie Wacława Węglowskiego „Pomsty”.

W trosce o prawdę historyczną, doceniając bohaterstwo żołnierzy 9. PSK AK, w tym wielu powojennych obywateli miasta Ełku, proponujemy przemianować rondo na skrzyżowaniu ulic: Jana Kilińskiego, Przemysłowej i Grajewskiej na: **Rondo 9 Pułku Strzelców Konnych Armii Krajowej**. Uważamy, że należy docenić zbiorowego aktora - formację partyzancką powstałą w lipcu 1944 r., która, wypełniając rozkaz komendanta głównego AK gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, podjęła nierówną i heroiczną walkę w ramach ogólnokrajowej akcji „Burza”.